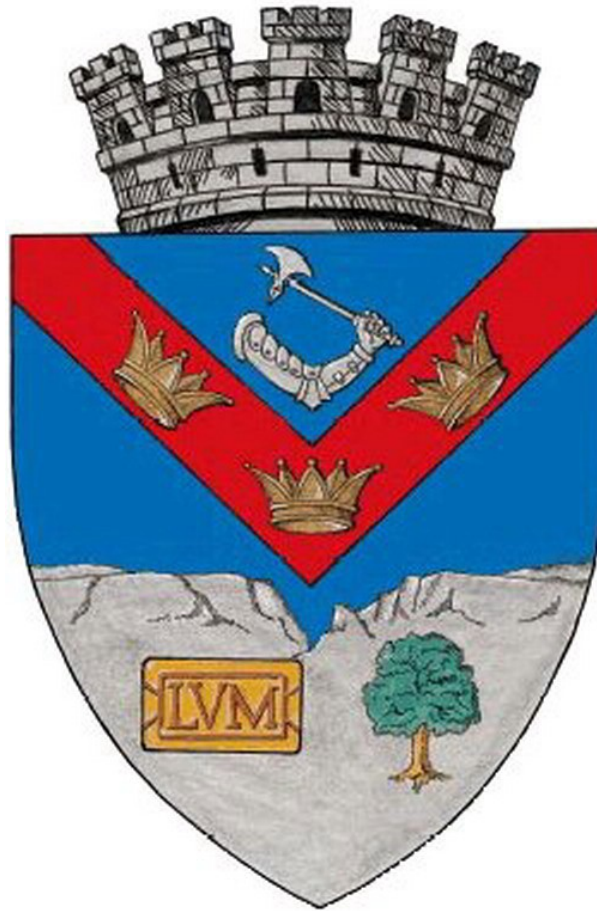

TORDA

Magyarok száma: 3905 fő (2011-es adat)

Területe 11.281 hektár; népessége 13.455 lélek.

1. Földrajzi fekvése. Torda rendezett tanácsú város, Aranyos-Torda megye székhelye, az Aranyos folyó mindkét partján fekszik, 333 m. magasságban; ma még túlnyomólag a balparton, északról délnek az Aranyosba siető Rákos-patak völgyteknőjében. A patakmosta medence szélei mindkét oldalon 50-60 m. magasságban veszik körül a várost s nagyrésztben megvédik a zord, havasi szelek járásától.

2. Története. A történetelőtti ősember már a Torda és Turi hasadékok barlangjaiban élt. Később T. vidéke központi fekvésénél fogva fontos része lehetett a dák uralomnak, a rómaiak idejében Potaissa nevű város állott itt fenn, melyben körülbelül 6-7000 katona állomásozott. A katonaság szükségleteinek kielégítése, a vidék gazdag só-és ércbányái elég alkalmat nyújtottak a polgári munkára. A sűrűn előkerülő leletek fejlett társadalmi és ipari életről tanúskodnak. A római élet mintegy 170 évig virágzott ezen a tájon. Aureliánus császár 274-ben kivonta legióit Dáciából s Potaissa is a népvándorlás szabad prédájává lőn. A népvándorlás ismeretlen zűrzavarai után e tájék mint magyar telep jelenik meg újból a történelem színterén.

Az új magyar települők a római romokból erődítményt építettek, melyet a régi oklevelek kezdetben Tordavárnak, a tatárjárás után a köréje épült faluról Szent Miklósvárnak neveznek. Torda székhelye lett a Szent István által tervezett egyik vármegyének és fontos szerepet játszott a betörő kunok és besenyők ellen viselt harcokban. I. Géza 1075-ben a Torda-várnál (hídnál) szedett sóvámot és a zabos lóvásár jövedelmét a garamvölgyi Szentbenedek apátságnak adományozta. Első királyaink a sóaknák művelésére szászokat hívtak be, ezek a római castrumot foglalták el-Saxodonia vár néven- s keletre a sóbányák felé telepedtek meg.

Az 1241-iki tatárjárás alatt a Mykud bán kezén levő Tordavára elpusztult; de a lakosság nagy része a Tordahasadékban megmenekült. V. István 1269-ben T. lakóinak önkormányzatot ad. 1287-ben Kun László már T.-n szervezi a tatárok ellen viselt új hadjáratot. III. Endre 1291-ben nagy kedvezményben részesíti a T.-ra települőket. Ezek között legszámosabban voltak a környéken feldúlt magyar falvak lakói. Ezekkel s a magyar környezetnek: az akkortájt keletkezett Aranyosszéknek hatása alatt T. magyarsága annyira megerősödött, hogy a szászok is csakhamar beleolvadtak a túlnyomó többségbe. a 14. szd kezdetén T. tiszta magyar város, mely 1332. körül Ujtordával bővül. T. az erdélyi városok közt csakhamar vezető helyre küzd fel magát. Tekintélyes volta mellett bizonyít az a sok(127) országgyűlés, amelyeket királyaink, fejedelmeink, az ország rendjei itt tartottak. Nagy Lajos 1366-ban személyesen vesz részt a tordai országgyűlésen.

A 15.szdban T. nekiduzzadt erővel halad tovább a fejlődés útján. E században építi három nagyszabású (10-12 ezer embert befogadó) székesegyházát. A pórlázadást leverő nemesek 1438-ban a tordai országgyűlésen mondják ki a három nemzet (magyar, székely, szász) unióját. Hunyadi János 1456-ban innen indul el Nándorfehérvár fölmentésére. Mátyás király 1467-ben a tordai országgyűlésen számol le a föllázadt főurakkal; ő adományozza Szentmiklósvárát T.-nak s menti fel a várost a földesúrnak való adózás alól. A három nemzet unióját 1506-ban itt újítják és erősítik meg.

T. virágkora a mohácsi vész után, az erdélyi fejedelemség alatt következett be. A fejedelemség szervezésében Torda és az itt tartott országgyűlések fontos szerepet játszottak. Az 1542/43-iki tordai országgyűlések Izabellát kiskorú fia nevében uralkodó fejedelemül ismerik el. Ugyanakkor Martinuzzi és a három nemzet rendjei megállapítják az új fejedelemség belső szervezetét és törökkel való viszonyt. Az 1545-48-52-iki tordai országgyűlések a vallási ügyeket az elterjedt hitújítás méltánylásával rendezik. 1557-ben a lutheránus, 1564-ben a kálvinista, 1568-ban az unitárius vallást itt szentesítik. Ez utóbbi országgyűlésen-egész Európát megelőzve- törvénybe iktatják a teljes lelkiismereti és vallásszabadságot.

A 17. szd T. hanyatlásának kora. E század első éveiben az oszták császár vad zsoldosai: Mihály vajda és Básta rövid időközben háromszor dúlják föl és hamvasztják el a nemzeti ügy mellett küzdő T.-t. Bethlen Gábor 1619-ben Ujtordára, a Básta által lemészárolt lakosság helyére telepíti megneemesített testőreit, mintegy 330 harcost, akik főhadnaggyal élükön nagy kiváltságokat élveznek. A testőrök nagyobbára székelyek voltak. Általában T. ős családainak mintegy fele székely eredetű.

A Rákócziak uralmának békés kora T.-ra is jótékonyan hatott. Ám a könnyelmű II. Rákóczi György okozta zavarokban T. ismét sokat szenved a törökök bosszújától. 1658-ban a tatárok porig égetik, lakói közül sokat legyilkolnak. 1659-ben Karánsebes és Lugos menekülő nemesei és polgárai lakóhelyet kapnak T. sok gazdátlan telkén, de az épülni kezdő várost a Kemény Jánost üldöző török hadak 1661-ben újból elhamvasztják. 1665-ben Nagyvárad vitéz védőinek egy része telepedett meg Tordán. Hogy a jogilag ismét megoszlott lakosság (Ujtorda nemes volt) egybeforrjon s újabb települőkkel is szaporodjék, Apaffy 1668-ban Torda összes lakosságát- a sóvágók kivételével-megneemesítette. Torda (Erdélyben még Dés és Zilah) pallosjoggal bíró nemes város lesz, a hatóság feje főbíró helyett nemesek hadnagya néven szerepel. Az egyenjogosított két város közös constitutiókat, közös tanácsot szervez.

1672-ben T-n tanácskoznak és szervezkednek a magyarországi bújdosók az osztrák üldözések ellen. Az erdélyi fejedelemség megszüntetésére küldött jövő-menő német zsoldosok, valamint

török-tatár martalócok sokat háborgatják, dúlják a várost, 1690-ben a rabló labancokat a város hadnagya, a labanc Vida István vezette T. pusztítására.

A Rákóczi szabadságharc legelején sokat szenvedett Torda ingadozik az állásfoglalásban de csakhamar a nemzeti ügy mellé csatlakozik s újabb, az eddigieket is felülmúló megpróbáltatásokat áll ki. Szaniszló Zsigmond a város szülötte, mint a megye főbírája, részt vesz abban a küldöttségben, - ő tartja az üdvözlő beszédet, - amely Rákóczi Ferencet 1704. nyarán meghívja Erdélyi fejedelmi székébe. A hadiszerencse változásai szerint T.-t kuruc, labanc egyformán sanyargatja. A legnagyobb csapás 1706. júniusában éri a várost, amikor császári dán ezredek romhalommá égetik, templomait, kollégiumát földülják, a szőlőket és gyümölcsösöket kiirtják. 1707. őszén T. megmaradt lakói Rabutin kegyetlenségei elől Erdély bújdosó népével kivándorolnak előbb a Szilágyságba, onnan Szatmár,- Szabolcs- és Máramarosmegyébe bújdosnak, ahonnan csak a szatmári békekötés után, 1711-ben térnek vissza feldúlt hazájukba.

A romokon ismét új élet kezdődik. Az unitárius hívek adakozásából újraépítik piaci nagy templomukat, megnyitják négy év óta szünetelő iskolájukat. Ám egy évtized múlva az osztrák uralom önkénye megint fölzavarja a polgárság békéjét. 1721-ben Virmont Damján Hugó, Erdély katonai kormányzója fegyvere erővel úzi ki a többségben levő unitáriusokat piaci templomukból s egyéb javaitól is megfosztja a virágzó eklézsiát. Ez időtájt nemcsak vallásukért, de magyarságukért is küzdeni kényszerülnek T. polgárai. Erélyesen tiltakoznak és védekeznek az oláhságnak egyre nagyobb beszivárgása ellen a megfogyatkozott magyarság helyére.

A 18. szd. békésebb viszonyai a polgárság belső megerősödésére jótékony hatással vannak. A régi kiváltságokat sikerrel igyekeznek visszaszerezni. A 19. szd. elején jeles főhadnagyának, Osztrovics Józsefnek vezetése alatt sokat fejlődik Torda, építi födeles hídját, a sörházat, városházát stb. Az 1848/49-iki szabadságharcban dicsőséges részt vett a város és magyar környéke. Városukat egy külön zászlóaljjal védték a havasi oláhság ellen. Csupán honvédtiszt 56 került ki T. lelkes fiaiból.

A kiegyezést követő időben lassan fejlődött T. és csak újabb időben lendült fel némileg.

3. Hatóságok és hivatalok. Vármegyei és városi hatóságok. Törvényszék, ügyészség, járásbíróság, közjegyzőség, pénzügyigazgatóság, adóhivatal, királyi sóhivatal, államépítészeti hivatal, erdőfelügyelőség, tanfelügyelőség, vasút-, posta- és távirida-állomás, postatakarékpénztár, hatósági és állami állatorvosi hivatal, állami faiskola, csendőri szakaszparancsnokság, ker. munkásbiztosító pénztár.

4. A lakosság foglalkozása. A törzslakosság legnagyobb része a város nagy határához képest földművelést űz. Ipara, bár az utóbbi időben sokat hanyatlott, a bőr-és agyagipar terén ma is jelentékeny. A sóbánya és kőbányák művelése, az egyre szaporodó gyárak is sok embernek adnak kenyeret.